

L'espiritisme a Horta a la dècada dels setanta del segle XIX

Jordi Ardanuy

INTRODUCCIÓ

L'antic municipi d'Horta tenia en el moment de la seva annexió a Barcelona, el primer de gener de 1904, un considerable perímetre que limitava amb els municipis de Sant Gervasi de Cassoles, al sud-oest; Gràcia, al sud i sud-est i Sant Andreu de Palomar, a l'est; tots ells actualment formant part de la Ciutat Comtal; mentre que al nord ho feia amb Cerdanyola i Sant Cugat del Vallès.

El terme d'Horta es construí essencialment a partir de dos centres de poblament, el de la paròquia de Sant Genís dels Agudells i la seva sufragània, Sant Joan d'Horta. Però aquesta última tingué al llarg del segle XIX una expansió demogràfica i urbana molt superior a la primera.

El 1888 Horta comprenia els districtes de Vallcarca, els Penitents, Sant Genís dels Agudells i el Coll, i el 1903, quan fou annexionat, a més d'Horta, Sant Genís, els barris de la Clota, el Coll, Vallcarca, i els Penitents. Aquest territori és el que es coneix com a Horta històrica, per a diferenciar-lo de l'actual delimitació administrativa, el barri d'Horta.

En el present article es presenta el que coneixem sobre l'espiritisme del darrer terç del segle XIX dins dels límits de l'Horta històrica a partir de les fonts hemerogràfiques que s'han pogut localitzar. ⁽¹⁾

L'espiritisme vuitcentista hortenc, fins on arriben els nostres coneixements, no ha estat encara estudiat, tret d'una breu referència de l'historiador Jordi Ventura Subirats a *Els heretges catalans* ⁽²⁾ de la qual se'n fa ressò l'antropòleg Gerard Horta Calleja. ⁽³⁾

L'ESPIRITISME

L'origen de l'espiritisme modern sol situar-se en 1848, quan dues joves germanes, Kate i Margaretta Fox, mentre eren a llur casa de Hydesville a l'estat de Nova York, van escoltar uns cruixits i cops d'origen aparentment desconegut, que es repetirien els dies següents, sent testimonis els veïns del que van considerar un diàleg intel·ligent. Per facilitar-ho es va idear un codi de comunicació amb l'esperit que consideraven que encantava la casa; un alfabet capaç de ser convertit a sorolls, una mena de Morse, de fet un codi desenvolupat uns anys abans. Les nenes van ser separades i enviades a d'altres localitats, però els cops se'n van anar amb elles. El fenomen es va posar de moda i va donar el salt a Europa.

Per a comunicar d'una forma eficient s'utilitzaven taules giratòries o parlants, proveïdes de trípodets petits, al voltant de les quals s'asseien diverses persones. Durant la sessió els participants acostaven els dits petits de cada mà amb els de

Les germanes Fox. D'esquerra a dreta: Margaretta, Kate i Leah. Litografia basada en un daguerreotip publicat per N. Currier de Nova York, 1 de gener de 1852

FONT: LIBRARY OF CONGRESS, EUA

les persones situades a la seva dreta i esquerra, tancant el cercle i esperant que la taula comencés a oscil·lar. Això podia demorar-se fins i tot hores, car tot depenia de la força magnètica dels integrants del cenacle. Per tal de facilitar la comunicació s'utilitzaren també mitjans, persones amb capacitat per comunicar-se amb els esperits. ⁽⁴⁾

L'any 1854 l'intel·lectual i pedagog Hippolyte Léon Denizard Rivail (1804-1869), es va interessar pel fenomen de les taules giratòries, fet que considerava un frau. No obstant això, convençut posteriorment de la seva realitat, publica a París el 1857 *El llibre dels esperits*, inici de la seva intensa tasca de sistematització de les idees espiritistes. Les seves pròpies experiències el van portar a canviar-se el nom per Allan Kardec després de recordar una vida anterior en la qual així s'anomenava.

Abans del final de la dècada, les idees de Kardec ja havien arribat a Barcelona, des d'on s'expandirien a la resta de la Catalunya subpirinenca. Malgrat això, no serà fins a la Constitució de l'Estat espanyol de 1869 i l'arribada posterior de l'anomenada Primera República, i, més tard, l'article 13 de la Constitució monàrquica d'Antonio Cánovas, que s'obrí la possibilitat, ni que fos limitada, d'una major amplitud per a la llibertat de consciència i dels cultes religiosos. I fou a través d'aquesta escaleta que l'espiritisme aprofità per a establir-se.

Els espiritistes parlaven de la pluralitat de mons habitats, l'eterna existència de l'esperit,

NOTES

1. Un dels problemes que l'estudiós es troba és amb les dificultats per accedir a les col·leccions de les revistes espiritistes catalanes i espanyoles de l'època, sovint fragmentades i incompletes, fins i tot considerant el conjunt de totes les hemeroteques. D'altra banda, la digitalització de la premsa històrica barcelonesa encara és incompleta.
2. Jordi Ventura. *Els heretges catalans*. Barcelona: Selecta, 1963. (Biblioteca Selecta, 348), p. 231. *Els heretges catalans*. 2a ed. actualitzada. Barcelona: Selecta, 1976. (Col·lecció Antílop, 12), p. 244. No hi ha variació entre les dues edicions pel que fa a aquest punt.
3. Gerard Horta. *Cos i revolució. L'espiritisme català o les paradoxes de la modernitat*. Barcelona: edicions de 1984, 2004, p. 169. I més recentment, però sense variar el discurs a: Gerard Horta; Teresa-M. Sala. "Acció col·lectiva i heterodòxies: de tenebres i il·luminacions". *Anuari Verdguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, núm. 26, 2018, p. 75-99 [88].
4. Cal advertir, no obstant això, que ni la mediumnitat és una activitat inventada per l'espiritisme ni el fenomen dels mitjans es redueix de cap manera a l'espiritisme.

Les qualitats de la persona mitjancera no era qüestionada d'entrada. Tanmateix, si el mèdium no era capaç d'aportar resultats escaients, la seva autoritat carismàtica s'esvaïa.

i la comunicació mediúmnica com l'evidència incontestable de la supervivència de l'ànima humana al marge del cos terrenal. No podem oblidar que aquest moviment apareix en plena època del positivisme, assumint el mètode experimental per intentar demostrar empíricament el contacte entre els esperits i els humans, presentant-se així com una disciplina científica. Malgrat que a l'actualitat ciència i espiritisme ens semblen conceptes contraposats, s'ha de considerar que no sempre ha estat així. Entre 1880 i 1930, l'espiritisme va formar part dels grans debats científics de la modernitat, com el propi positivisme, l'hipnotisme o l'inconscient.⁽⁵⁾

En general, els espiritistes catalans elogiaven tot tipus de culte a Déu realitzat des de la senzillesa i sense la implicació de rituals cerimoniosos, litúrgics, llocs de culte i sagraments, els quals considerava no només innecessaris, sinó perjudicials per a l'autèntica espiritualitat interior. Molts es deien cristians i acusaven l'Església catòlica de traïr el missatge de Jesús i desviar-se del seu caire igualitari. Remetien als evangelis per justificar l'ideari espiritista, tant per cercar cites bíbliques sobre la reencarnació, com per ser font d'inspiració espiritual. De fet, l'espiritisme kardecista de l'època pretén ser una actualització o forma contemporània de la revelació. Tot i això, es diferencia respecte d'altres moviments espirituals heterodoxes del segle XIX perquè rebutja la qualificació de "religió". S'ha de considerar que l'espiritisme va formar part del "lliure pensament", i va voler situar-se a mig camí entre el darwinisme ateu i l'explotació de la idea de Déu del clergat. Els seus objectius estaven decididament dirigits a la impugnació i la transformació d'un ordre social que conceben com infernal, fruit de la ignorància i l'egoisme. Ara bé, per dialogar amb els esperits es requerien persones dotades d'aquesta habilitat. Les qualitats de la persona mitjancera no era qüestionada d'entrada. Tanmateix, si el mèdium no era capaç d'aportar resultats escaients, la seva autoritat carismàtica s'esvaïa. Igualment succeeix si es produïen casos de guany econòmic il·lícit, és a dir, de retribució financera com a conseqüència de la pràctica de la mediumnitat.

Les dones, considerades com a mal·leables i hipersensibles, assumiren en molts casos aquesta funció. En un temps on estaven relegades tant en els temples com socialment, parlar en nom dels esperits, sovint d'homes cèlebres, va dotar a les mèdioms d'una rellevància impensable fins aquell moment. L'espiritisme implicarà una certa reformulació del paper de les dones: de ser considerades un agent passiu passen a assumir el d'elements actius del canvi social. En el seus inicis, els homes espiritistes utilitzen com a mè-

diams les seves mullers, germanes o, fins i tot, les criades. Però, com que elles eren les autèntiques protagonistes de les vetllades, a poc a poc algunes adquiriren importància, i autonomia econòmica, sobretot mitjançant l'escriptura i el relat de les seves experiències. Això és significatiu atès que les espiritistes foren sobretot dones d'entorns treballadors, mentre que les lliurepensadores il·lustrades i amb recursos s'inclinaren preferentment cap a la maçoneria.⁽⁶⁾

En un pla internacional, l'espiritisme va arribar a la seva màxima expansió després de la Primera Guerra Mundial. L'impacte de les pèrdues humanes va motivar que moltes persones volguessin contactar amb els seus familiars desapareguts. En els anys trenta, comença a retrocedir i deixa pas a altres opcions espirituals. Avui té pocs seguidors a Europa, però no és pas així al Brasil i d'altres països iberoamericans.

AGRUPACIONS ESPIRITISTES A HORTA

Malgrat que d'espiritistes a Horta és possible que ja n'hi haguessin des d'uns anys abans, sembla que no és fins l'any 1873 quan hi ha suficient massa crítica per tal que es constitueixin dues comunitats a Horta, una localitzada a Vallcarca i l'altra a la Clota. La revista espiritista de Barcelona, *El Periódico de Estudios Psicológicos*, fundada el 1869, va publicar sengles notes sobre la formació de les dues agrupacions. La primera, a més a més, va precedida d'un comentari sobre els sermons que els sacerdots de les parròquies de Sant Genís dels Agudells i de Sant Joan d'Horta estaven realitzant contra els espiritistes. Aquesta era una reacció habitual dels rectors quan arribava l'espiritisme a una població. De fet la campanya catòlica contra la nova doctrina realitzada des de púlpits, publicacions i accions diverses fou intensa. Es versa el text complet de l'article:⁽⁷⁾

"Sermons contra els Espiritistes. Els Reverends Capellans de Sant Joan d'Horta i de Sant Genís de Vallcarca s'han proposat fer propaganda Espiritista entre llurs feligresos, des de la *càtedra de l'esperit sant* i els resultats han coronat els seus esforços, atès que en poc temps s'han format a ambdues localitats centres que a continuació veuran els nostres lectors, les agrupacions dels quals aniran augmentant a mesura que els *ministres del senyor* vagin deixant anar impropis contra aquells pacífics Espiritistes.

No creiem escaient reproduir la xerrameca i els dicteris que ixen de la boca d'aquells sants homes contra els inofensius creients d'una doctrina que només desborden pau i caritat,

A l'esquerra de la imatge, per sobre de la nau de la fàbrica de sabons Marycel s'observa una part del que es creu podria haver estat la masia de can Llecsalí. Al fons, l'Hospital Militar, encara en construcció. Fotografia de l'octubre 1935.

Font: Pere Cowley. L'Àlbum de Vallcarca. 2017. <http://album.observatorivallcarca.cat/>

seguint l'exemple de Jesús, sent suficient que repetint les paraules del Mestre: 'Perdona'ls senyor que no saben que es fan.'⁽⁸⁾

A aquests Reverends senyors només els hi direm que, per a batre l'Espiritisme, no serveixen els contes i les faules; és suficient que es digui més i millor que el que l'Espiritisme diu, que els arguments en contra siguin d'una lògica incontrovertible i que es visqui en la vertadera pràctica d'amor i caritat, començant per a tirar a la gehenna⁽⁹⁾ del foc, no les ànimes dels que vosaltres anomeneu condemnats *in eternum*, sinó les armes que s'empunyen en nombre de Déu per a una guerra fratricida, despullant-nos de les passions que impedeixen veure la veritat amb tota la seva mandra.

Als germans en creences d'Horta i Vallcarca els recordem que en d'altres temps era molt fàcil seduir la gent senzilla i sense instrucció amb suposats miracles i aparicions d'ànimes en pena, demanant suffragis; i a l'ombra d'un purgatori de pura invenció dels homes,⁽¹⁰⁾ s'augmentaven les rendes dels que encara avui tenen la gosadia d'envair les cases de les vídues, amb refinada hipocresia, sostenir aquell mode de vida folgat, a expenses del fanatisme dels seus obcecats feligresos. Però ja se'ls coneix més i no se'ls fa tant de cas, ni els pastors troben amb tanta freqüència verges de pal per aixecar ermites on la credulitat pagana diposita el producte dels seus treballs, en profit d'aquell que viu cantant o murmurant una oració.

Les ànimes dels que foren els nostres parents, van perdent també el costum de demanar-nos misses, perquè saben que les oracions pagades serveixen només per omplir les but-

xaques dels que s'han acostumat a viure sobre el país i omplen llurs arques amb els diners que hauria de servir amb preferència per socórrer les necessitats dels que els manca de tot i els falten forces físiques per guanyar-se la subsistència amb el treball.

L'Espiritisme diu i proclama en veu alta, aquestes i d'altres veritats que ningú pot rebatre amb bona lògica i heus aquí la causa per la qual els que viuen del purgatori, els que vesteixen hàbits talars i els que volen dominar i ésser saludats com els primers, als carrers i places públiques, s'aferren a les seves prebendes, fan menester de mitjans reprovats per desfigurar els fets, declarant la guerra als Espiritistes i s'atreviran a tirar-los a la foguera, si poguessin fer-ho impunement, tot per a una més gran *honra i glòria de Déu*.

Tota mentida arrencada serà des de l'arrel sigui on sigui i això vol dir que tots els esforços dels detractors s'estavellaran contra les veritats eternes de Jesús.

No us atordiu, doncs, per l'actitud i el mode grotesc com us ataquen fins i tot dins de la mateixa llar, perquè Déu ha volgut treure la màscara a la hipocresia i els mateixos hipòcrites minen la base del seu edifici. Perdoneu-los primer i després, per les vostres pràctiques morals d'amor i caritat, mostreu-los que l'Espiritisme els convoca a la raó i a ella hauran de venir tard o d'hora, seguint l'exemple de molts homes eminents del Catolicisme Romà.

La Pau. Centre espiritista de Vallcarca. Carrer de Sant Eudald, núm. 1. Aquesta agrupació, amb el desig de metodit-

8. Referència a l'*Evangelii segons Lluc* 23:34.

9. El terme "Gehenna" es fa servir aquí com a sinònim de l'infern.

10. Malgrat que els antecedents es remunten al culte als morts, el terme "purgatori" apareix en català en el segle XIV, procedent del llatí *purgatorius* paraula que es forja al segle XII en el sí de l'Església catòlica. Veure: Jacques Le Goff. *El Nacimiento del Purgatorio*. Madrid: Taurus, 1989. Edició original: *La naissance du Purgatoire*. Paris: Gallimard, 1981. En català es pot consultar l'article: Jordi Ardanuy. "Algunes notes sobre el concepte del purgatori". *L'Upir. Revista de Folklore* [en línia], núm. 36, juny de 2013, p. 37-59. Disponible a: <<http://www.cercle-v.org/Upir/u36.htm>>. Consulta: 6 d'agost de 2021.

5. Per conèixer les relacions entre ciència i espiritisme a Catalunya es pot consultar: Andrea Graus Ferrer. *Ciencia y espiritismo en España (1880-1930)*. Granada: Comares editorial, 2019. O bé, directament la tesi doctoral original: *La ciencia del médium. Las investigaciones psíquicas en España (1888-1931)*. Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona, Centre d'Història de la Ciència, 2014. Es troba disponible en línia a: <<https://www.tdx.cat/handle/10803/287901#page=1>>. Consulta: 6 d'agost de 2021. La relació entre l'espiritisme i la modernitat des de la perspectiva científico-tecnològica a Catalunya també es tracta a: Jordi Ardanuy; Martí Flò Csefkó. "Un tipo de documento visual descuidado en España: la fotografía espiritista". *Fotocinema: revista científica de cine y fotografía* [en línia], núm. 17, 2018, p. 481-508. Disponible a: <<https://doi.org/10.24310/Fotocinema.2018.v0i17.5133>>. Consulta: 6 d'agost de 2021. 6. Gerard Horta. *Cos i revolució*, 2004 Pàssim. Dolors Marín. *Espiritistes i Lliurepensadores: dones pioneres en la lluita pels drets civils*. Barcelona: Angle Editorial, 2018, pàssim. 7. Tots els textos de les publicacions de l'època s'han traduït al català. S'han conservat las majúscules i les cursives originals.

“Al poble veí d’Horta, el grup espiritista existent allà, ha inaugurat les seves sessions en un local que ha manat construir per a aquest objecte, un dels nostres germans en creences d’aquella localitat.”

zar els seus estudis i fomentar les creences espiritistes a la nostra localitat, i amb la finalitat de propagar la moral sublim que l’Espiritisme ensenya, ha nomenat entre els seus membres la següent Junta Directiva: President honorari: Lluís Llach ⁽¹¹⁾; president: Adrià Segú; vicepresident: Joan Torrens; tesorero: Pere Segú; vocals: Ramon Robira i Miquel Segú; secretari: Pere Segú i Oliva; i, subsecretari: Martí Viñals.

El que poso en coneixement de Vostès per a que ho facin públic per mitjà del seu apreciable periòdic. Déu els hi concedeixi gràcia per al bé i propaganda de l’Espiritisme. Vallcarca 29 de setembre de 1873. El President, Adrià Segú.

Senyors redactors de la Revista Espiritista d’Estudis Psicològics. Barcelona.” ⁽¹²⁾

El mes següent apareixia la informació sobre el segon centre espiritista hortenc:

“L’Amor. Centre espiritista de Sant Joan d’Horta (Barri de la Clota, núm. 22)

Aquesta agrupació, amb el desig de meto-ditzar els seus estudis i fomentar les creences Espiritistes en la nostra localitat, i per tal de propagar la moral sublim que l’Espiritisme ensenya ha nomenat entre els seus membres a la següent Junta Directiva: president honorari; Lluís Llach; president: Joan Iglesias; vice-president: Josep Casals; tesorero: Miquel Ribó; vocals: Josep Carcolsa i Josep Iglesias; secretari: Lluís Libet; subsecretari, Andreu Ribó.

El que poso en coneixement de vostès. Perquè es serveixin fer-ho públic mitjançant del seu apreciable periòdic.

Déu els concedeixi gràcia per a bé i propaganda de l’Espiritisme.

Sant Joan d’Horta 18 d’octubre de 1873. El President, Joan Iglesias.

Senyores Redactores de la Revista Espiritista d’estudis psicològics: Barcelona.” ⁽¹³⁾

Com s’ha vist, la seu de l’agrupació que comuniquen és el número 22, del “Barri de la Clota”. L’esment al “Barri de la Clota”, “Ronda de la Clota”, o simplement “la Clota” fan referència al carrer que des de 1907 passà a anomenar-se “Alarcón” ⁽¹⁴⁾. Malgrat que evidentment la numeració amb el pas de 150 anys ha canviat, cal suposar que es tracta de la casa coneguda con ca l’Espiritista (o ca els Espiritistes) ⁽¹⁵⁾.

Uns mesos després, el març de 1874, se’ns detalla a la mateixa publicació que el grup d’Horta

disposa d’un espai específic per tal de poder fer les seves sessions:

“Al poble veí d’Horta, el grup espiritista existent allà, ha inaugurat les seves sessions en un local que ha manat construir per a aquest objecte, un dels nostres germans en creences d’aquella localitat. No podem fer menys que felicitar-lo cordialment per la seva abnegació i pel sacrifici que amb això s’ha imposat, puix que és sabut que cap benefici pecuniari li ha de rescabalar les despeses que per a aquesta construcció ha realitzat; i per tant només tindrà la satisfacció d’haver treballat en pro de la nostra doctrina. Existeix doncs, a Espanya, un edifici expressament per les sessions espiritistes. Feu cadascú el que pugui i de la manera que sigui possible, en bé de la nova creença i l’espiritisme cridarà cada dia més i més l’atenció dels indiferents.” ⁽¹⁶⁾

En aquella època era molt habitual que les agrupacions espiritistes enviessin cartes i escrits diversos a d’altres grups que, per qüestions d’idioma, els poguessin entendre. Llavors es publicaven en els mitjans de comunicació propis. Igualment era habitual reproduir íntegrament els articles dels periòdics germans.

Seguint aquests procediments, la revista *El Espiritismo de Sevilla* va fer-se ressò d’una circular rebuda del grup de Sant Joan d’Horta:

“No recomanarem mai prou ni tant com ho mereix, el grat record que a la memòria de tots porta la Circular dels nostres germans d’Horta. Dues paraules encara abans de llegir-la. Aquests germans, als qui amb la nostra fraternal salutació enviem la nostra més calorosa felicitació, ens marquen un pas de progrés, no realitzat per desgràcia encara entre nosaltres, inscrivint al seu local, com Reglament, l’aforisme d’Aristòtil que els Espiritistes estem cridats a fer pràctic, donant mostra en això de la bona influència de la nostra doctrina sobre l’esperit humà.

On impera l’amor totes les lleis sobren.

Això és el que hem de procurar per a deixar a l’home regenerat.

Vegi’s ara la circular que diu així:

CENTRE ESPIRITISTA “LA CARITAT” A Horta (a 5 quilòmetres de Barcelona)
En sessió celebrada el 25 de maig de 1874, aquest centre ha pres els següents acords:

Enviar una cordial salutació als germans en creences amb els que pugui relacionar-se i si ho fa amb el present full, oferir el modest

Ca l’Espiritista l’any 1988

Fotografia de M. Marcos.
Font: Desideri Diez Quijano.
La Clota: àlbum de fotos.
Barcelona: edició de l’autor,
1999, p. 97.

local de què disposa construït expressament per un dels fervents germans en creences, com a propietat comuna de tots els espiritistes del globus.

Escriure en la porta del local:

Sobre la porta d’entrada.
CENTRE ESPIRITISTA
LA CARITAT ⁽¹⁷⁾

Estimeu els vostres enemics. Feu bé als qui us avorreixen, Beneïu els qui us maleeixen, i pregueu pels qui us ultratgen i us persegueixen (Mateu v. 44). Això és caritat.

Front de la porta, en entrar.

El Déu que va fer el món i és senyor del Cel i de la terra no habita en els temples fets de mans; ni és servit per mans d’homes; com si necessités alguna cosa. És el qui dona a tots, la vida, la respiració i totes les coses. (Fets XVII. 24, 25) ⁽¹⁸⁾

En Front del local de sessions.

MANAMENT CRISTIÀ.

Un manament nou us dono: que us estimeu mútuament uns i altres com jo us he estimat. Tothom coneixerà que sou els meus deixebles si us estimeu mútuament. (Joan XIII. 34, 35.)

Contra-front del local de sessions.

REGLAMENT.

On impera l’amor totes les lleis sobren. (Aristòtil).

A les superfícies laterals.

Pare nostre qui esteu en lo cel!...

Ca l’Espiritista a l’actualitat

Fotografia de febrer de 2020.
Jordi Ardanuy

Humilment us supliquem que permeteu ens assisteixin els elevats esperits dels nostres germans Jesús, Maria i Allan-Kardec, i ens infonguin humilitat i amor cap a totes les criatures encarnades o desencarnades, tant els que pateixen com els que gaudeixen, perquè puguem de tot cor tornar bé a qui ens faci o vulgui mal.

SALVACIÓ.

Cadascun respondrà a Déu segons les seves obres. (Mateu. 16, 27).

Sense caritat no hi ha salvació possible. Allan-Kardec.

SENDA DE SALVACIÓ.

Qualsevol que té esperança en Déu es purifica a si mateix perquè Déu és pur (Joan 1a part, 5, 3).

Sigueu misericordiós, igual que el vostre Pare és misericordiós. (Lluc 6. 36).

Torna bé per mal com Jesús ho va fer amb els seus botxins pendent de la Creu: Pare!... Perdona’ls que no saben el que fan (Lluc 23, v. 4).

Coneix-te a tu mateix (Tales).

Guanyaràs l’aliment amb la suor del teu rostre (Gènesi 3, 19).

CONSELLS PER A LES REUNIONS ESPIRITISTES O CRISTIANES.

Estimats germans, no cregueu a tot esperit; sinó proveu els esperits si vana Déu. (1r Joan IV, 1).

No feu callar els esperits; no menyspreu les profecies o comunicacions; examineu-ho tot; retingueu allò bo; aparteu-vos de tota mena de mal. (Pau als Tessal. V, 19- 22).

Germà de torn, Joan Iglesias.” ⁽¹⁹⁾

17. El lector potser haurà parat atenció en la discrepància en el nom de l’agrupació. Mentre que a l’article de novembre de 1873 del *Periódico de estudios psicológicos* de Barcelona apareix com «l’Amor» al d’*El Espiritismo* de Sevilla d’agost de l’any següent apareix com a «La caritat». No hi pot haver dubtes sobre que es tracta del mateix grup, no només perquè seria estrany que a una població que no deuria arribar encara als 4.000 habitants en aquell moment precis, hi hagués lloc per a una altra cenacle, sinó perquè coincideix amb el fet de disposar d’un local específic, situació absolutament excepcional en aquell moment; i, a més a més, la coincidència del fet que sigui Joan Iglesias, el president, el que signa en els dos casos. Al marge de la possibilitat d’alguna errada, és possible que decidissin canviar-li el nom, potser en el moment d’instal·lar-se al local. En qualsevol cas tant «l’Amor», «La Caritat» o fins i tot el compost «Amor i Caritat» van ser freqüents en les agrupacions espiritistes.

18. El text inclou unes notes sobre la divinitat que no son gens rellevants per al tema que aquí s’analitza i que s’ometen.

19. “Circular”. *El Espiritismo: revista quincenal*. Any VI, núm. 15, 1 d’agost de 1874, p. 477-480.

11. Lluís Llach Humet, era el president del cercle La Bona Nova de Gràcia i una referència fonamental de l’espiritisme català.

12. “Sermones contra los espiritistas”. *Revista espiritista. Periódico de estudios psicológicos*, any V, núm. 10, octubre de 1873, p. 231-232.

13. “Nuevas sociedades espiritistas”. *Revista espiritista. Periódico de estudios psicológicos*, any V, núm. 11, novembre de 1873, p. 253. Observi’s l’ús de les formes femenines «senyores redactores».

14. “Nomenclator dels carrers”. *Bcn.cat* [en línia], Barcelona, 2002. Disponible a: <http://www.bcn.cat/nomenclator>. Consulta: 6 d’agost de 2021.

15. Marc Villoro. “La Clota, un oasi imperfecte”. *EL POU, publicació del Grup d’Estudis de la Vall d’Horta i la Muntanya Pelada*. [En línia], núm. 3 2013, p. 16-21 [20-21]. Disponible a: <https://raco.cat/index.php/ELPOU/article/view/373354>. Consulta: 6 d’agost de 2021. Desideri Diez Quijano. *La Clota: àlbum de fotos*. Barcelona: edició de l’autor, 1999, p. 13. Oriol Gonzalez Corsellas. *Història de la Clota. Dels orígens d’un veïnat a la formació d’un barri de Barcelona*. Barcelona: Associació de Veïns de la Clota, 2015, p. 66.

16. “Miscelánea”. *Revista espiritista. Periódico de estudios psicológicos*, any VI, núm. 3, març de 1874, p. 72.

“Parlen els nostres col·legues d'un cadàver que es troba insepult, malgrat de comptar ja tres dies, i per això mateix, es troba en estat de descomposició, com a conseqüència de no haver autoritzat l'enterrament el sacerdot d'Horta per la raó que el finat havia estat espiritista.”

Jordi Ventura, i Gerard Horta que el cita, consideren que els detalls que esmenta aquesta circular, en concret les parets cobertes de textos bíblics amb algunes dites filosòfiques, podria ser un indicatiu del transvasament a l'espiritisme de practicants protestants. Ventura anota que “no sabem ben bé si era per costum de les capelles evangèliques, que, sobretot les antigues, estan vestides per l'estil, o era per atreure els protestants devers aquella ‘confirmació plena de l'Evangeli’ que pretenien que era l'espiritisme.”⁽²⁰⁾

Sense voler entrar a discutir aquí de cap manera les relacions entre el protestantisme i l'espiritisme a la Catalunya d'aquella dècada, assenyalar que el fet d'omplir les parets de dites evangèliques i filosòfiques podria limitar-se a un manlleu decoratiu, sense més intencionalitat. O, fins i tot, una resposta similar, però independent, davant de la mateixa necessitat, sota la pena, en cas contrari, de deixar les parets buides o decorar-les amb motius frívols, fugint com feien de la simbologia catòlica.

ELS FETS DE L'AGOST DE 1876

A finals d'agost de l'any 1876 es va produir un fet luctuós que va transcendir l'àmbit privat de la família implicada i de l'agrupació espiritista de Vallcarca per convertir-se en notícia a Barcelona i també a Espanya. Els traspàs de Pere Segú (pare), un dels membres de l'agrupació, i la negativa del mossèn de Sant Genís de permetre l'enterrament al cementiri, fou una notícia suficientment assenyalada. Hem de pensar a més a més que el fet es produeix a finals d'agost, amb temperatures encara estiuenques que no afavorien precisament una preservació higiènica del cadàver.

Llegim a *La Imprenta de Barcelona* la següent notícia:

“Parlen els nostres col·legues d'un cadàver que es troba insepult, malgrat de comptar ja tres dies, i per això mateix, es troba en estat de descomposició, com a conseqüència de no haver autoritzat l'enterrament el sacerdot d'Horta per la raó que el finat havia estat espiritista. El freqüents casos d'indole similar al present dels quals de vegades s'ha d'ocupar la premsa requereixen una disposició que talli de soca-rel un mal que tants de disgustos produeix en el sí de les famílies, i no creiem que pel que fa a aquesta diòcesi es faci d'esperar el remei. La reconeguda il·lustració de l'Excel·lentíssim i Il·lustríssim bisbe, senyor Lluch permet creure que no consentirà nous casos, donant les ordres necessàries als seus subalterns, els senyors rectors.”⁽²¹⁾

Cal situar-se en context sobre la legislació de l'Estat espanyol sobre cementiris civils. Una Reial ordre de l'any 1831 permet als anglesos adquirir terrenys per ser enterrats. La Llei de 29 d'abril de 1855 autoritza la conducció, dipòsit i enterrament de les restes d'aquelles persones mortes fora de la comunitat catòlica a totes aquelles localitats en les quals la necessitat ho exigeixi segons el parer de govern; i on aquests no fossin creats, els alcaldes i ajuntaments han de prendre les mesures oportunes per evitar qualsevol acte de profanació. Els anys 1871, 1872 i 1882 es publicaren noves disposicions sobre cementiris civils. El 2 d'abril de 1883 s'establí que tots els municipis caps de partit o amb més de sis-centes ànimes, havien de disposar d'un espai propi, amb una entrada i tancament independents. A la pràctica, s'enterrà als no catòlics al costat de la tàpia del cementiri, a la part de fora. De vegades aquest lloc era provisional, fins al moment d'emetre la sentència judicial eclesiàstica sobre una possible admissió al recinte catòlic. Aquest enterrament provisional es situava en una zona que no hagués servit de sepultura per a catòlics, i comptava almenys amb una separació mural de l'àrea catòlica.

Tornant al cas del difunt Pere Segú, obtenim molt més de detall a l'article publicat a la *Revista de Estudios psicológicos*, signat per l'escriptora i activista sevillana Amalia Domingo Soler, que feia poc que residia a Gràcia, convidada per Lluís Llach, on havia arribat procedent de Madrid.

“Gairebé tots els diaris d'aquesta capital s'han ocupat del que ha ocorregut a Sant Genís de Vallcarca el dia 30 d'agost passat, amb motiu d'haver-se negat el mossèn a donar sepultura al cadàver de Pere Segú, en el cementiri d'aquella parròquia.

Hem volgut informar-nos per testimonis presencials d'allò ocorregut i després d'haver escoltat a molts dels que assistiren a l'acte, persones a més a més de total crèdit, fem públics aquells successos per tal que els nostres lectors se n'assabentin i jutgin amb encert.

Abans de res considerem oportú fer una ressenya biogràfica de Pere Segú, per tal que es vegi la ingratitud amb la qual ha estat tractat després de la seva mort per aquells que deuri-en respectar la seva memòria i guardar-li tota mena de consideracions. Pere Segú tenia 73 anys, era pare d'una nombrosa família, fou estimat i apreciat per tothom que el tractà.

Era una d'aquelles persones que, per desgràcia, n'hi ha pocs a cada poble, que poden servir de model d'honradesa i bons costums. La paraula de Segú fou sempre molt formal i

“L'església de Sant Genís, sufragània de la de Sant Joan d'Horta, deu al difunt Pere Segú, importants i distingits serveis, puix fou sempre el primer en socórrer les seves necessitats, fins pocs anys abans de traspasar”.

els seus compromisos i contractes verbals es compliren amb tanta puntualitat com ho exigia la severitat del seu caràcter i el sentiment de justícia, que era un dels dons que adornaven la seva ànima. Per aquesta i d'altres recomanables circumstàncies obtingué tota la confiança dels amos de la possessió de Liechsali [sic]⁽²²⁾ i romangué en ella de masover per espai de cinquanta-tres anys, vivint a la casa pairal situada en un paratge molt conegut a Barcelona, *La Font del Roure*⁽²³⁾, on morí.

Fou eminentment cristià i caritatiu fins arribar a partir el seu pa entre els pobres.

L'església de Sant Genís, sufragània de la de Sant Joan d'Horta, deu al difunt Pere Segú, importants i distingits serveis, puix fou sempre el primer en socórrer les seves necessitats, fins pocs anys abans de traspasar. Finalment, fou regidor diferents cops: desenvolupà el càrrec d'Obrer de la parròquia deu anys, i vuit administrador de l'obra, tenint propietat al mateix cementiri, les portes del qual tancà el Mossèn al seu cadàver.

L'òbit de Pere Segú esdevingué el 28 del passat agost, després d'haver complert en aquest món la seva missió cristiana com a bona persona, i al dia següent un dels seus fills anà a avisar al Sr. Mossèn, per tal que toquesin a morts i anessin a recollir el cadàver per a donar-li sepultura. Anava també a demanar una missa de cos present, però el Sr. Capellà no li va deixar acabar la frase i contestà secament i amb marcada acritud *que no es tocarien les campanes ni s'enterraria aquell cos en terra sagrada, perquè el finat era Espiritista i s'havia negat, darrerament, a contribuir amb certa quota que s'havia indicat als feligresos de la parròquia* [l'èmfasi a l'original].

En primer lloc, sap el Capellà de Sant Genís, de manera indubtable, quines eren les creences del finat en els darrers moments de la seva existència? Segon. No podia el Sr. Moretones reformar l'opinió que s'havia forjat sobre les creences de Segú, des del moment en el qual el seu fill, angoixat de pena per la mort del pare, anà a demanar-li el toc de difunts i la sepultura de propietat de son pare, al cementiri parroquial. Per últim, és causa suficient no haver satisfet la quota imposada per no poder, o no voler, que això no ho sap el Sr. Capellà, per a deixar de donar enterrament al mort?

Consulti el cas el Sr. Moretones amb la seva pròpia consciència, sense passió ni preocupació de secta ni creença i sigui sincer en declarar, que el que ha fet amb el cadàver de Segú es reprobable fins i tot per als mateixos

homes de la seva escola. Si el mòbil principal d'aquesta conducta ha estat tallar de soca-rel la idea que sobre el seu propi cap plana, el resultat no ha pogut ser més contraproduent, com es veurà per la simple narració dels fets, que com assenyala molt bé un periòdic d'aquesta capital, més aviat regiren l'estómac que no pas revolten l'ànim.

Com fos que el Sr. Moretones insistís en la seva negativa, la família Segú anà a veure a

Gravat del segle XIX amb una taula de sessió d'espiritisme.

FONT: WIKIMEDIA COMMONS

l'Alcalde i Jutge Municipal.⁽²⁴⁾ Y aquesta autoritat els hi lliurà una ordre per tal de procedir a enterrar el cadàver, atès que ho exigia el seu estat de completa descomposició.

El dia 30, amb un nombrós acompanyament, es conduí el difunt des de la casa mortuòria a la plaça de l'església. Pujà llavors una comissió a presentar el Mossèn l'ordre del Sr. Jutge, però se la guardà, insistint en no voler lliurar les claus del cementiri.

Aquesta inqualificable actitud del Sr. Moretones, s'anava fent insuportable i fou necessària la presència d'aquella gran agrupació de persones inofensives i honrades per persuadir els més impacients que era necessari manifestar pacíficament el disgust i respectar com a bo allò que disposés l'autoritat per concloure el conflicte. Acudiren aleshores alguns regidors avisats per persones de la comitiva fúnebre i el Sr. Alcalde d'Horta i, després de intercanviar algunes paraules amb l'obstinat Rector, manà obrir una sepultura a la mateixa plaça de l'església, a curta distància de la tanca del cementiri. I allí quedà dipositat el cadàver, mentre la nombrosa concurrència, moguda per un sentiment de cristiana pietat, elevava la seva oració fervent per l'ànima del virtuós Segú, i demanaven a Déu perdó pels pobres cecs d'esperit que, donant sobrada importància a la perible matèria, ocasionen

22. El terme és un antropònim, potser d'origen germànic, Giselai o Geselic, “el que juga amb la sageta”. Apareix escrit de moltes maneres: Gagessí, Jaccelí, Jacselí, Jetsali, Jassami, Jacsali, Jaccelí, Llecsali, Gecselí, entre d'altres. Llecsali és la forma amb la qual figura la masia en el *Plano geométrico del pueblo y término de San Juan de Horta*, de l'any 1861, quan n'era propietari Antoni Jordà. Jesús Portavella Isidoro. *Els carrers de Barcelona: Gràcia*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2013, p. 23. El darrer propietari de la finca —llavors coneguda com a Casa Jover— fou Josep Jover Casas, hereu d'Elisa Casas Jover. Va vendre els terrenys per edificar l'Hospital Militar.

23. En català i cursiva a l'original. La Font del Roure es considerava que tenia propietats remeieres, el que la feia molt popular.

24. Josep Torner Serra, segons es desprèn de les actes municipals de l'any en curs: <<https://catalegarxi.municipal.bcn.cat/ms-opac/image-file/byte?f=/opt/baratz/mediasearch/cache/raw/1/0000034c/844753/851578111111.pdf>

20. J. Ventura, *Els heretges catalans*, 1963, p. 231. G. Horta. *Cos i revolució*, p. 169.

21. “Crònica local”. *La Imprenta. Diario de avisos, noticias y decretos*, núm. 245, 1 de setembre de 1876, ed. de la tarda, p. 5935.

L'actitud dels veïns de Vallcarca i Horta fou severa i digna, no havent-hi cap persona que aprovés la conducta del Mossèn a l'enterrament de Segú

aquests disgustos i conflictes a les famílies i a la societat sencera.

L'actitud dels veïns de Vallcarca i Horta fou severa i digna, no havent-hi cap persona que aprovés la conducta del Mossèn a l'enterrament de Segú, ans al contrari: foren molts els que van dir que es donarien per satisfets si, en un cas semblant, tinguessin tan bons germans i rebessin a la darrera hora aquelles fervoroses oracions, malgrat se'ls enterrés fora del cementiri.

Efectivament. No podia ser més edificant l'actitud d'aquell fúnebre acompanyament, el fervor religiós del qual augmentava conforme es constatava l'obstacle, arribant al seu sùmmum quan algunes joves entonaren diverses estrofes sagrades, dedicant-les al difunt.

Allí, davant la mateixa església de Sant Genís, immediat a les tàpies del Cementiri, només queda una fred embolcall per a donar testimoni del que hem referit amb profunda pena. I allà, en esferes més felices es bressa somrient l'ànima del virtuós Segú, pregant pel seu germà davant Jesucrist, el Sr. Moratones!!!

En acabar la trista relació de fets, hem de mencionar explícitament l'immillorable comportament de les autoritats locals de Sant Joan d'Horta, puix que totes van comportar-se de manera digna i prudent durant el conflicte. Els hi donem les més complides gràcies en nom de la família i dels amics del finat.” (25)

El text ens mostra com el difunt va haver de ser enterrat al costat del cementiri i no dins –ja s'ha vist que no era una pràctica estranya– per les seves manifestes creences. La pràctica de no permetre l'enterrament en terrenys sagrats a no catòlics, criatures no batejades, pecadors greus, suïcides, i fins i tot d'altres persones que havien mort en condicions no considerades naturals (mal morts), té una trajectòria històrica llarga a Europa. (26)

La notícia de l'actitud del capellà i el problema pràctic derivat va sortir fora de Catalunya, i no només a la premsa espiritista. (27) *El Diario oficial de avisos de Madrid* publicava una breu nota el 6 de setembre de 1876:

“Diuen de Barcelona que el mossèn d'Horta es negà a donar sepultura al cadàver d'una persona que fou coneguda per la seva gran afecció a l'espiritisme.” (28)

La mateixa notícia fou publicada el dia següent, per exemple, per *El Pueblo espanyol* i *El Constitucional* d'Alacant i uns dies després pel *Crónica meridional* d'Almeria. (29)

MANCA DE MÉS NOTÍCIES I CONCLUSIONS

Fins el moment no s'han trobat més notícies sobre els espiritistes d'Horta, tret d'una referència de l'any 1881 sobre enterraments civils. Al número d'agost de la *Revista de estudios psicológicos*, després de mencionar una inhumació a Sant Quintí de Mediona on hi havia un nucli espiritista significatiu (30) indica que aquests enterraments es produeixen amb freqüència:

“Els espiritistes de Sant Quintí, Sant Sadurní, Terrassa, Sabadell, Capellades, Horta i d'altres, estan sent conseqüents amb llurs principis i hi ha donat proves de la seva independència en matèria religiosa, emancipant-se completament dels que s'han cregut dominar el món, dominant les consciències....» (31)

La menció explícita a Horta podria ser tan sols un mer eco dels successos ocorreguts cinc anys abans i que aixecaren prou polseguera. Per ara no es pot confirmar. Sense més dades no sabem què va succeir posteriorment amb les dues agrupacions. Si ens fixem en els set membres de la junta del grup de Vallcarca, s'observa que quatre porten el cognom «Segú». La relació familiar està molt clara. L'enterrament d'un d'ells, Pere Segú, provocà l'escàndol esmentat. Després dels fets potser van adoptar una posició més discreta per a evitar futurs problemes. (32)

Respecte el grup de la Clota, tampoc sabem res d'específic. Tanmateix, és interessant que la memòria popular hagi conservat el renom de «Ca l'espiritista» per a referir-se a la casa. Tot porta a pensar que a l'entorn d'aquest immoble les activitats van durar més anys, malgrat que no disposem encara de fonts primàries que ho confirmin. De fet, a partir dels anys vuitanta és quan l'espiritisme pren volada. Una prova d'aquest creixement és la celebració a Barcelona el setembre de 1888 del Primer congrés espiritista internacional i en el qual participaren vint organitzacions catalanes –incloses de Gràcia i Sant Martí de Provençals–, unes desenes d'espanyoles; i, representacions de l'Estat francès, de la península itàlica, de Mèxic, Argentina i d'altres d'Hispanoamèrica. Horta, amb una població creixent, sembla estrany que es quedés al marge del fenomen.

De totes maneres, sigui el que sigui el que succeís en la dècada dels vuitanta i posteriorment amb els espiritistes hortencs, el cert és que està ben documentada la seva existència a la dècada dels setanta i ens permet conèixer també que es practicà una inhumació a extramurs del cementiri de Sant Genís dels Agudells, pel fet que el difunt s'havia apartat de l'Església catòlica.

25. Amalia Domingo Soler. “El cura de San Ginés y el cadáver de Pedro Segú”. *Revista de Estudios psicológicos*, any VIII, núm. 9, setembre de 1876, p. 221-223. L'autora afegeix després de l'article un curt poema dedicat a la memòria de Pere Segú.

26. Diverses societats van prohibir un enterrament normal per als suïcides i d'altres mal morts. Potser el cas més famós és el d'Anglaterra, on fou legal fins l'any 1823 enterrar la persona suïcida a la nit, en una cruïlla de camins, per tal de confondre l'esperit, amb una estaca clavada al cor, evitant així que retornés per pertorbar els vius.

27. *La Revelación* d'Alacant, publicà un escrit més breu de la pròpia Amalia Soler sobre l'afer, amb un detall addicional, el fet que el “president del cercle de la Bona Nova de la vila de Gràcia, pronuncià un sentit discurs”. Amalia Domingo Soler. “Ecos familiares”. *La revelación. Revista espiritista*. Any V, núm. 10, 20 d'octubre de 1876, p. 221-225 [225]. El personatge al·ludit, com s'ha indicat, no era d'altre que Lluís Llach, propietari també de la casa on l'autora s'allotjava, i, per tant, una de les seves probables fonts d'informació.

28. “Noticias generales”. *La Correspondencia de España. Diario oficial de avisos de Madrid*, any CXVIII, núm. 250, 6 de setembre de 1876, p. 2.

29. “Noticias generales”. *El Pueblo espanyol*, núm. 279, 7 de setembre de 1876, p. 2. “Noticias generales”. *El Constitucional*, núm. 2.531, 7 de setembre de 1876, p. 2. “Gacetillas”. *Crónica meridional*, núm. 4.986, p. 2.

30. Joan Serra Arman. “El poder de l'església espanyola en el XIX. L'exemple de Sant Quintí de Mediona”. *Miscel·lània penedesenca*, núm. 22, 1997, p. 181-200.

31. “Crónica”. *Revista de estudios psicológicos*. Any XIII, núm. 8, agost de 1881, p. 244-245 [245]. L'article conclou amb un projecte d'associació d'enterraments civils.

32. El fill, Pere Segú Oliva, continuava vivint a la casa Llecsali el gener de 1877. A l'Arxiu Municipal del Districte d'Horta-Guinardó consta una sol·licitud que ho acredita: *Calle del Repartidor. D. Pedro Segú, solicita permiso para cercar de pared la casa de campo, conocida como “Llecsali”*. Fons AMDHG1-018 Ajuntament de Sant Joan d'Horta, expedient 0469, 29 de gener de 1877 (AMDHG).